

Monika Zbrojewska

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 17 listopada 2005 r.

Palestra 51/11-12(587-588), 283-288

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 17 listopada 2005 r.

I KZP 43/05¹

Teza głosowanej uchwały brzmi:

Wyznaczenie składu sądu z naruszeniem reguł określonych w art. 350 § 1 k.p.k. i art. 351 § 1 k.p.k. stanowi względną przyczynę odwoławczą, o której mowa w art. 438 pkt 2 k.p.k.

I. Pogląd zawarty w głosowanej uchwale SN został wypowiedziany na tle następującego stanu faktycznego.

Przed wyznaczeniem składu orzekającego w sprawie tzw. FOZZ Sądu Okręgowego w W., przewodniczący Wydziału w tym Sądzie, pismem z 19 października 2001 r., zwrócił się do jego Prezesa „o wsparcie starań Wydziału w poszukiwaniu sędziego Sądu Okręgowego z wydziałów odwoławczych, którzy – nie dysponując powierzonymi referatami, jako sędziowie pierwszoinstancyjni – mogliby rozpoznać sprawę”. Prezes Sądu Okręgowego w W. przedstawił sprawę na posiedzeniu Kolegium Sądu, które 6 listopada 2001 r. podjęło uchwałę „o dokonaniu z dniem 15 listopada 2001 r. zmiany w podziale czynności w Sądzie Okręgowym w ten sposób, że:

1. przenieść SSO A. Kryże z dniem 15 listopada 2001 r. do VIII Wydziału Karnego,

2. przydzielić SSO A. Kryże do referatu i rozpoznania sprawy (...).”

Przewodniczący Wydziału w Sądzie Okręgowym w W. wydał w dniu 22 listopada 2001 r. zarządzenie o „przydzieleniu” SSO A. Kryże do referatu przedmiotowej sprawy „zgodnie z decyzją Kolegium Sądu Okręgowego w Warszawie – K/120/PS-01”.

Sędzia SO A. Kryże przewodniczył składowi Sądu w tej sprawie i uczestniczył w wydaniu wyroku z 29 marca 2005 r., po czym uchwałą Kolegium Sądu Okrę-

¹ OSNKW 2005, z. 12, poz. 115.

gowego w W. z 17 maja 2005 r. przeniesiony został ponownie do orzekania w IX Wydziale Odwoławczym Sądu Okręgowego w W. „w związku z zakończeniem sprawy tzw. FOZZ w VIII Wydziale Karnym”.

Rozpoznając apelację od wyroku Sądu Okręgowego w W. z 29 marca 2005 r., Sąd Apelacyjny w W. powziął wątpliwość co do prawidłowości wyznaczenia składu w sądzie pierwszej instancji w kontekście charakteru prawnego regulacji zawartych w art. 250 § 1 pkt 1 oraz art. 351 § 1 k.p.k. i sformułował następujące zagadnienie prawne: „Czy sformułowanie «sąd nienależyście obsadzony» zawarte w art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. dotyczy również sytuacji, gdy w składzie sądu orzekał sędzia «przydzielony» do rozpoznania sprawy przez podmiot inny, niż uprawniony do tego ustawą prezes sądu (przewodniczący wydziału) wskazujący sędziego – art. 350 § 1 pkt 1 k.p.k. – w sposób określony w art. 351 § 1 k.p.k.?”.

II. W uzasadnieniu głosowanej uchwały SN zauważył, że bezdyskusyjne jest to, iż w niniejszej sprawie doszło do uchybienia art. 350 § 1 pkt 1 k.p.k. oraz art. 351 § 1 k.p.k. Ponadto, nie można uznać, że na skutek wydania zarządzenia Przewodniczącego Wydziału z 22 listopada 2001 r. doszło do skonwalidowania uchybień i skład wyznaczony został w zgodzie z obowiązującymi w tej mierze regułami, zwłaszcza że w zarządzeniu tym nie wskazano, z jakiej to ważnej przyczyny doszło w sprawie do odstępstwa od kolejności sędziów wyznaczonych we wpływających sprawach. Jednocześnie, zdaniem SN kwestią, która wymaga pogłębionych rozważań, nie jest to, czy doszło do naruszenia art. 350 § 1 pkt 1 k.p.k. i art. 351 § 1 k.p.k., lecz zagadnienie interpretacji ustawowego wyrażenia „nienależyta obsada sądu”, użytego w art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k., w kontekście obrazu art. 350 § 1 k.p.k. polegającej na nie w pełni „suwerennym” podjęciu decyzji o wyznaczeniu składu sądu oraz art. 351 § 1 k.p.k. polegającej na zignorowaniu listy sędziów Wydziału i wyznaczeniu do składu orzekającego sędziego „oddelegowanego” specjalnie w tym celu z innego Wydziału, bez jednoczesnego wskazania ważnej przyczyny, czego wymaga ten przepis.

Dokonyując interpretacji art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k., SN posłużył się wykładnią semantyczną i doszedł do wniosku, że nie bez powodu ustawodawca posłużył się sformułowaniem „sąd był nienależyście obsadzony”, nie zaś „został nienależyście obsadzony”, co wskazuje na to, że punktem odniesienia uchybienia, o którym mowa w art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k., jest stan wynikający z obsadzenia sądu, nie zaś samo jego obsadzenie.

Nie wydaje się, aby taka interpretacja przepisu art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. dokonana przez SN była trafna. Przede wszystkim zauważyć należy, że jeśli „sąd był nienależyście obsadzony”, to wcześniej musiał on „zostać” obsadzony. Sformułowania „był” a „został” to synonimy i czynienie między nimi rozróżnienia stanowi czystą sofistykę. Innymi słowy sąd dlatego „był nienależyście obsadzony”, ponieważ wcześniej „został nienależyście obsadzony”. Ponadto, pogląd SN, że art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdy naruszono przepisy dotyczące składu sądu, jest dowolny i sprzeczny z treścią analizowanego przepisu. Gdyby

rzeczywiście art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. miał znaleźć zastosowanie wyłącznie w przypadku naruszenia przepisów o składzie sądów, wówczas ustawodawca wyraźnie by to napisał, posługując się np. sformułowaniem „zostały naruszone przepisy o składzie sądów”. Skoro jednak ustawodawca użył innego określenia, tj. „sąd był nienależycie obsadzony”, to pogląd SN należy uznać za niezasadny, *preater legem*.

W doktrynie procesu karnego² powszechnie przyjmuje się, że nienależytą obsadę sądu stanowi uchybienie polegające na odstąpieniu od przewidzianej przez ustawę liczby członków składu orzekającego w danym rodzaju spraw lub niezachowanie proporcji pomiędzy liczbą osób składu sądzącego o różnym statusie (sędziowie danego sądu i tzw. sędziowie delegowani), a także na każdej innej nieprawidłowości niestanowiącej „udziału osoby nieuprawnionej”. Mając na uwadze owo zapatrywanie, konieczna staje się interpretacja art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k., nie tylko w aspekcie przepisów dotyczących składu sądu, ale i w świetle art. 350 § 1 pkt 1 k.p.k. i art. 351 § 1 k.p.k. Pierwszy z wymienionych przepisów zakłada, że prezes sądu (przewodniczący wydziału lub wyznaczony sędzia – art. 93 § 2 k.p.k.) wydaje pisemne zarządzenie o wyznaczeniu rozprawy głównej, w którym wskazuje sędziego albo członków składu orzekającego. Z kolei art. 351 § 1 k.p.k. określa „automatyczny” system przydzielania spraw sędziemu albo sędziom. *Ratio legis* obu powołanych przepisów sprowadza się do zapewnienia stronom i uczestnikom procesu gwarancji obiektywnego rozpoznania sprawy. Poza tym powyższe regulacje stanowią gwarancje praworządności oraz zasady uczciwego procesu, z której wynika generalna reguła, stanowiąca prawo człowieka do tego, aby w jego sprawie orzekał sąd ściśle określony w ustawie³. Jak zauważył J. Iwaniec⁴, to właśnie postulat przyjęcia zasady bezstronności, z którą związana jest zasada obiektywizmu, legł u podstaw ujęcia w kodeksie postępowania karnego z 1997 r. norm gwarantujących tę regułę już na etapie wstępnej kontroli aktu oskarżenia. Respektowanie zasady obiektywizmu w postaci wyznaczania składu orzekającego, wespół z obowiązaniem pozostałych zasad procesu, gwarantować może stronom, że proces, w którym uczestniczą, zyska miano procesu uczciwego (*fair trial*). O tym, że art. 350 § 1 k.p.k., a w szczególności art. 351 k.p.k. nie można przypisywać jedynie charakteru techniczno-porządkowego, świadczy także pogląd wyrażony w rządowym uzasadnieniu do kodeksu postępowania karnego, w myśl którego doniosłe znaczenie gwarancyjne mają przepisy określające sztywne reguły wyznaczania obsady

² J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2004, t. III, s. 151; S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze w kodeksie postępowania karnego po nowelizacji. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2003, s. 203.

³ A. Hordyńska, *Skutki naruszenia przepisów o składzie sądu w polskim procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 3, s. 49.

⁴ J. Iwaniec, *Zasady wyznaczania składu orzekającego w sprawach karnych*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12, s. 153–154.

osobowej sądu orzekającego. Rozwiązania te powinny zapobiegać podejrzeniom o manipulację składem sądu i sprzyjać tak ważnemu ze względu na cele wymiaru sprawiedliwości zaufaniu do sądu⁵. Rozwiązanie zawarte w art. 351 k.p.k. zostało wprowadzone także dlatego, że poprzedni kodeks postępowania karnego z 1969 r. nie zawierał zapisu dotyczącego trybu tworzenia składów orzekających i z tego też powodu był krytykowany. W szczególności podnoszono, że można było zasadnie obawiać się tendencyjnego tworzenia składów orzekających ze względu na rodzaj i charakter sprawy, a także ze względu na osobę oskarżonego⁶.

SN w uzasadnieniu głosowanej uchwały dostrzega wszystkie te aspekty art. 351 k.p.k., jednak uważa, że naruszenie tego przepisu może stanowić co najwyżej względną przyczynę odwoławczą, ewentualnie może być podstawą domagania się wyłączenia sędziego na podstawie art. 41 k.p.k. Zdaniem SN brak jest podstaw do przyjęcia, iż naruszenie przepisów o charakterze gwarancyjnym zawsze prowadzi do uchylenia orzeczenia na podstawie art. 439 § 1 k.p.k.

Faktycznie nie można przyjmować, że naruszenie przepisu gwarancyjnego oznacza automatyczne zastosowanie art. 439 § 1 k.p.k., tyle że naruszenie art. 351 k.p.k. prowadzi do tego, że tworzy się skład nienależyty – spreczny z procedurą. Innymi słowy, tu nie chodzi o „złamanie” przepisu gwarancyjnego, tylko o to, że jego naruszenie oznacza utworzenie składu nienależytego, tj. sprzecznego z procedurą jego tworzenia.

W doktrynie procesu karnego naruszenie reguł ujętych w art. 351 k.p.k. jest oceniane różnie. Zdaniem T. Grzegorzcyka uchybienie art. 351 § 1 k.p.k. może być kwalifikowane jako obraza, o jakiej mowa w art. 438 pkt 2 k.p.k.⁷. A. Hordyńska uważa, że jedynie naruszenie reguł wskazanych w art. 351 § 2 k.p.k. powinno pociągać za sobą skutek w postaci uchylenia (art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.), ponieważ przepisu tego nie można traktować jako reguły organizacyjnej⁸. Z kolei J. Iwaniec jest zdania, że uchybienie art. 351 § 1 k.p.k. może stanowić jedynie względną przyczynę odwoławczą, o ile miało wpływ na treść rozstrzygnięcia, natomiast wyznaczenie składu wbrew art. 351 § 2 k.p.k., w zależności od okoliczności, może stanowić niekiedy względną, a niekiedy bezwzględną przyczynę odwoławczą. Za taką bezwzględną przyczynę odwoławczą podaje on nierozpoznanie wniosku o losowanie w ogóle albo nieprzeprowadzenie losowania po uchyleniu wyroku⁹. L. K. Paprzycki zauważa, że wyznaczenie składu orzekającego z obrazą przepisów

⁵ Nowe kodeksy karne – 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1997, s. 429.

⁶ T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005, s. 694; S. Waltoś, *Proces karny, zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 502.

⁷ T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, Kraków 2005, s. 891.

⁸ A. Hordyńska, *op. cit.*, s. 58; podobny pogląd: K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 658–659; P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Gryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1999, t. II, s. 281.

⁹ J. Iwaniec, *op. cit.*, s. 168–169.

art. 351 k.p.k. stanowi sytuacja, gdy sąd był nienależycie obsadzony w rozumieniu art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k., a więc stanowi bezwzględną przyczynę odwoławczą¹⁰. Zdaniem D. Szumiło-Kulczyckiej gwarancyjny charakter art. 351 k.p.k. przesądza o tym, że naruszenie wymienionego przepisu powoduje „nieprawidłową obsadę sądu” i skutkuje potrzebą uchylenia wyroku bez badania wpływu tego uchybienia na treść orzeczenia¹¹. Z kolei W. Gontarski przeanalizował omawiane zagadnienie z punktu widzenia art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i uznał, że naruszenie art. 351 § 1 k.p.k. powinno skutkować konsekwencją z art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. Przemawia za tym zasada bezstronności sądu w sensie obiektywnym wyrażona w art. 6 ust. 1 Konwencji i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP¹². Za potraktowaniem uchybienia art. 351 k.p.k. w kategoriach nienależytej obsady sądu (art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k.) opowiadają się także K. Zgryzek¹³ i E. L. Wędrychowska¹⁴, nie przytaczając jednak argumentów przemawiających za słusznością tego poglądu.

W podsumowaniu rozważań odnośnie do wykładni art. 351 § 1 k.p.k. i skutków naruszenia tego przepisu należy stwierdzić, że tryb tworzenia składu orzekającego nie ma jedynie charakteru techniczno-porządkowego. Art. 351 § 1 k.p.k. zawiera normę o charakterze gwarancyjnym, która urzeczywistnia w szczególności zasadę bezstronności i obiektywizmu. W związku z powyższym naruszenie reguł ujętych w art. 351 § 1 k.p.k. prowadzi do tego, że tworzy się skład nienależyty, tj. sprzeczny z procedurą jego tworzenia, co skutkuje potrzebą uchylenia wyroku bez badania wpływu tego uchybienia na treść orzeczenia.

Analizując zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy, SN odniósł się przede wszystkim do interpretacji art. 351 § 1 k.p.k. w zw. z art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. i w niewielkim zakresie zanalizował aspekty naruszenia art. 350 § 1 pkt 1 k.p.k. Trafnie SN zauważył, że pomimo treści art. 31 § 1 pkt 1 u.p.s.¹⁵ to nie Kolegium Sądu Okręgowego określa zasady przydziału spraw poszczególnym sędziom, albowiem w postępowaniu karnym ustawa w tym zakresie stanowi inaczej (tj. art. 350 § 1 k.p.k. i art. 351 k.p.k.). Według SN uchybienie prawu w niniejszej sprawie nie polegało na tym, że to Kolegium zdecydowało o wyznaczeniu sędziego

¹⁰ L. K. Paprzycki (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2003, t. I, s. 891.

¹¹ D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo do sądu właściwego w polskim procesie karnym i gwarancje jego realizacji, Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. S. Waltosia*, Warszawa 2000, s. 256.

¹² W. Gontarski, *System automatycznego przydzielania spraw sędziom z art. 351 § 1 k.p.k. w świetle standardów Rady Europy*, „Przegląd Prawa Karnego” 2004, nr 23, s. 40–41.

¹³ K. Zgryzek (w:) K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2003, s. 467.

¹⁴ E. L. Wędrychowska (w:) *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, praca zbiorowa po redakcją prof. P. Kruszyńskiego, Warszawa 1999, s. 97–98.

¹⁵ Ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.).

A. Kryże do składu, lecz na tym, że zarządzenie Przewodniczącego Wydziału, w zakresie, w jakim dotyczyło wskazania na sędziego referenta, zostało zdeterminowane wcześniejszą decyzją Kolegium Sądu Okręgowego. Innymi słowy, sędzia A. Kryże został wyznaczony przez podmiot uprawniony, tyle że decyzja tego podmiotu nie była suwerenna, lecz narzucona uchwałą Kolegium Sądu Okręgowego. Odnosząc się do powyższych nieprawidłowości SN uznał, że w ich wyniku nie doszło do sytuacji, w której w składzie sądu orzekałby sędzia nieuprawniony do orzekania w danej kategorii spraw i w danym trybie. Upnień takich nie czerpie się z zarządzenia Przewodniczącego Wydziału, ale z faktu uzyskania nominacji lub delegacji. W związku z powyższym uchybienie polegające na „narzuceniu” Przewodniczącemu Wydziału osoby sędziego wyznaczonego przezeń do składu orzekającego nie stanowi bezwzględnej przyczyny uchylenia orzeczenia.

Trudno jest zaakceptować pogląd SN, ponieważ wydaje się, że wbrew temu, co twierdzi SN, istota problemu sprowadza się jednak do tego, iż to Kolegium Sądu Okręgowego zadecydowało o wyznaczeniu sędziego A. Kryże do składu orzekającego. Wykładnia literalna art. 31 § 1 pkt 1 u.s.p.¹⁶ jest jednoznaczna – Kolegium Sądu Okręgowego nie ma prawa do wyznaczania w zastępstwie Prezesa Sądu (Przewodniczącego Wydziału) składu orzekającego w sprawie karnej. *Ratio legis* tego przepisu to wyeliminowanie możliwości komponowania składów orzekających do rozpatrywania spraw karnych. Zatem dalsze rozważania co do suwerenności decyzji Przewodniczącego Wydziału są już bezprzedmiotowe. To prawda – jak zauważył SN – że uprawnienie do orzekania czerpie się z faktu uzyskania nominacji lub delegacji, a nie z zarządzenia Przewodniczącego Wydziału. To jednak nie oznacza, że można całkowicie ignorować przepisy dotyczące m.in. organizacji sądów, ich właściwości, zasad pełnienia urzędu sędziego w danym okręgu sądowym, w przeciwnym bowiem razie stawiałoby się pod znakiem zapytania racjonalność tych przepisów, co oznaczałoby pełną dowolność orzekania przez sędziów niezależnie od tego, czy np. dana sprawa wpłynęła do danego sądu czy wydziału – skoro okolicznością wystarczającą byłoby tylko to, że jest się sędzią.

Reasumując uznać należy, że wyznaczenie do orzekania w sprawie karnej sędziego na mocy uchwały Kolegium Sądu Okręgowego było zabronione przez art. 31 § 1 pkt 1 u.s.p. oraz niezgodne z trybem tworzenia składu orzekającego ujętym w art. 350 § 1 pkt 1 k.p.k. i art. 351 § 1 k.p.k., co doprowadziło do powstania sądu nienależycie obsadzonego.

Monika Zbrojewska

¹⁶ Art. 31 § 1 pkt 1 u.s.p. brzmi: „Kolegium sądu okręgowego realizuje zadania określone w ustawie, a w szczególności: na wniosek prezesa sądu okręgowego ustala podział czynności w sądzie, określa zasady zastępstw sędziów i referendarzy sądowych, a także zasady przydziału spraw poszczególnym sędziom oraz referendarzom sądowym, chyba że ustawa stanowi inaczej”.